

HELSINGIN HERRAIN SALONGISSA

Stabiili ja karnevalistinen kritiikki J. Alfred Tannerin, Matti Jurvan, Reino Helismaan, Veikko Lavin ja Juha Vainion herrateemaa ilmentävillä kuplettiäänitteillä

Tässä artikkelissa tutkin yhteiskunnallista ”herroihin” eli valtaapitäviin tahoihin ja henkilöihin suuntautuvaa protestia viiden suomalaisen kuplettilaulajan levytyksissä. Analysoin J. Alfred Tannerin (1884–1927), Matti Jurvan (1898–1943), Reino Helismaan (1913–1965), Juha Vainion (1938–1990) ja Veikko Lavin (1912–1996) esittämiä humoristisia ja kantaaottavia lauluja. Kuplettitekstien analysoimisen apuna käytän kirjallisuudentutkija Mihail Bahtinin (1995 [1965]: 4–24) esittelemiä karnevalismin ja karnevaalinaurun käsitteitä. Tutkimusta varten olen kuunnellut sadankuudenkymmenen kappaleen tutkimusmateriaalin, jonka analysoituni arvioin, millä tavoin herrateema näkyy käsittelemieni kuplettilaulajien tuotannossa ja aineiston kuplettien sanoituksissa ja laulutavoissa.

Artikkelin aluksi käyn läpi kupletin, herravihan ja karnevalismin käsitteet sekä esittelen muutamia suomalaisia tutkimuksia, jossa on käsitelty herravihan teemaa. Sen jälkeen käyn läpi työssä käyttämiäni esittämiseen liittyviä termejä sekä kuvaan tutkimusmenetelmäni edeten tutkimusongelman rajaamisesta ja prosessin vaiheiden selostamisesta herravihan teeman ja kupletin laulutavan analyysiin.

Artikkelin keskeisiä tutkimuskysymyksiä ovat: Karnevalisoivatko suomalaiset kupletit yhteiskunnallisesti korkea-arvoisia henkilöitä? Sisältääkö kuplettien herroja kohtaan suuntautuva kritiikki kirjallisuudentutkija Mihail Bahtinin kuvaamaa yhteiskunnallisten rakenteiden epäkohtia paljastavaa ja uusia tulkintoja tuottavaa karnevaalinaurua? Toistaako kupletin herravihan teema vakiintuneita ja stereotyyppisiä käsityksiä yhteiskunnallisesti korkea-arvoisista henkilöistä ja ihmisten erilaisista sosiaalisista rooleista? Millaisilla esitys- ja laulutapaan tapaan liittyvillä keinoilla kuplettilaulajat tuovat herravihan teemaa esiin?

Kupletti

Kupletit ovat humoristisia ja usein ajankohtaisiin teemoihin liittyviä lauluja, jotka juontavat juurensa varietee- ja revyymusiikkiin. Niitä esitettiin aluksi muun muassa kahviloissa, sirkuksissa ja elokuvateatterin väliaikaohjelmina. Elokuva-teattereissa nauhojen vaihto kesti 1910-luvulla noin kaksikymmentä minuuttia, joten tauon ajaksi tarvittiin viihdyttävää ohjelmaa, jotta yleisö ei olisi pitkästynyt. (Jalkanen 2003: 218; Gronow & Bruun: 1968, 25.)

Suomessa kupletin uranuurtaja oli J. Alfred Tanner (1884–1927), joka kirjoitti moniin ulkomaalaisiin sävelmiin suomalaiset sanat. Monista vierasperäisistä kappaleista tuli kotimaassamme tunnettuja kun hän esitti niitä suomen kielellä. Tanner esiintyi laajasti ympäri maata ja hänen laulamiaan kappaleita julkaistiin nuotteina. Hän lauloi lukuisia kupletteja myös äänilevyille. 1930-luvulle tultaessa kupletti oli sulautunut tanssi-iskelmiin, jonka jälkeen kupletin tyylipiirteet ovat eläneet muutamien suomalaisten humoristisia kappaleita esittävien laulajien levytyksissä, vaikka kappaleiden musiikillinen muoto on noudatellut populaarimusiikin vallalla olevia suuntauksia. (Hirviseppä 1969: 73, 75–76; Jalkanen 2003: 220, 222.)

Kupletit olivat alkujaan humoristisia tarinoita, joissa lainasävelmän melodia laulettiin uusilla ajankohtaisilla sanoilla. Kuplettilaulun tekstissä käytetään riimejä, jotka toisinaan saattavat olla runousopillisesti vaillinaisia. (Hirviseppä 1969: 4, 9, 11.) Kupletissa suositaan ajankohtaisia aiheita ja niissä esitetään toisinaan kriittisiä kannanottoja yhteiskunnallisia asioita kohtaan, vaikka kupletit yleensä ovatkin käsittelytavoiltaan humoristisia.

Herraviha

Hyödynnän kuplettien analysoinnissa herravihan käsitettä. Herraviahalla tarkoitan työväenluokkaista ajattelutapaa, joka kritisoi valtaapitävien henkilöiden pyrkimyksiä kontrolloida ja säädellä työväestön elämää. Herraviha liittyy kansanomaiseen ajatteluun ja puhetapaan. Sosialistisia vallankumousoppeja työväenliikkeissä vuosina 1905–14 tutkinut kulttuuritutkija Jari Ehrnrooth (1992: 471–477) käyttää tutkimuksessaan arkaaisen luokkavihan käsitettä, jonka perustana hän näkee olemassaolon taistelun ja kehitysoopin. Arkaainen viha ei perustu sosialistisen työväenliikkeen tiedostavamman linjan marxilaisuuteen, kristinoppiin tai valistusoppiin vaan se on tunnepohjaista jatkuvan sorron aiheuttamaa yksilöiden jakamaa ja kokemaa sorron tunnetta. Ehrnrooth pitää arkaaista vihaa sosiaalisten joukkoliikkeiden välttämättömänä tunteenomaisena perustana, joka mahdollistaa yhteisön yksimielisyyden kokemuksen ja tekee siten liikkeen toimimisen mahdolliseksi.

Populaarimusiikin tutkija Marko Aho (2003: 220) käyttää arkaaisesta vihasta nimitystä herraviha. Aho tulkitsee suomalaisten ”sortuvien iskelmäkuninkaiden” julkisuushakuisen hauskanpidon karnevalistiseksi herravihan ilmentämiseksi. Aho nimittää iskelmäartistien karnevalistista juhlintaa ”alistetun kansan varaventtiiliksi”, joka mahdollistaa kuulijalle samaistumisen kokemuksen artistien juhlintaan. Karnevalismin perimmäinen tarkoitus on Ahon mukaan vahvistaa hallitsevaa järjestystä, sillä ”karnevaalikuninkaiden” valta on luonteeltaan tilapäistä kuten itse karnevaalikin. Hänen mukaansa iskelmätahtien karnevalistinen juhlinta ilmentää herravihaa. (Aho 2003: 220–227.) Ahon tavoin käytän herravihan käsitettä tässä artikkelissa yleisenä viitekehyksenä, jossa sosiaalisesti alemmassa asemassa oleva henkilö ilmentää kritiikkiä korkeammassa asemassa olevia tahoja kohtaan.

Väitöskirjassaan Aho (2003: 227) pohtii, miten suomalaisten kansallisen identiteetin rakennusaineiksia voidaan kuvata kattavasti postmodernissa yhteiskunnassa. Hän päätyy esittämään, että suomalaisuutta määriteltäessä tärkeää ei ehkä olekaan yhtenäisten elementtien löytäminen vaan yhteenkuuluvaisuuden luominen yhteiseksi miellettyjen symbolien kautta. Samalla tavoin kuplettien herravihan tarkka sisältö muuttaa muotoaan ja täyttyy uudestaan kuulijan omilla odotuksilla, toiveilla ja asenteilla. ”Suuret herrat”, ”Helsingin herrat” ja ”mese-

naatit” ovat olleet riittäviä kielellisiä viittauksia, joilla kupleteissa on kuvattu omaan ryhmään kuulimattomia henkilöitä ja jotka ovat olleet luomassa kuulijoille yhteisyyden tunnetta.

Kupletin vastarinnan näkökulma on työväenluokkaisia arvoja myötäilevä. Toisaalta kupletin esittämä kritiikki ei kuitenkaan vastaa poliittisten ryhmittymien virallisia oppeja. Historioitsija Tuomo Olkkonen (1996: 24) toteaa, että kuplettilaulajia ja heidän yleisöään ei juuri kiinnostanut puoluepolitiikka tai kansalliset pyrinnot. Hän muistuttaa, että vaikka Tanner ja Helismaa aloittivat uransa työväenliikkeen iltamista, kumpikaan heistä ei innostunut työväenliikkeen ”liturgiasta” vaan he tekivät pilkkaa myös työväkeen kuuluvista henkilöistä (Olkkonen 1996: 33). Tannerin aikaan herraviha ei myöskään ollut ainoastaan työväenluokan mielipiteitä kuvaava asenne, sillä herravihaa ilmeni 1920-luvulla asenteena myös maalaisliittolaisissa lehdissä (Koskela 1997).

Yhteiskuntatieteilijä Jari Heinonen (1997) on tutkinut suomalaista kansanomaista kulttuuria sekä vastarinnan ja sopeutumisen teemoja kirjassaan *Katseita suomalaisuuteen. Vastarinta ja luopuminen suomalaisessa kansanomaisessa kulttuurissa. Esimerkkeinä Aleksis Kivi, Väinö Linna, Juha Vainio ja Irwin Goodman*. Heinonen uskoo, että Kiven ja Linnan kirjojen sekä Vainion ja Goodmanin esittämien lauluntekstien ajaton suosio perustuu siihen, että tekstit puhuttelevat lukijoita ja kuulijoita, sillä ne ilmaisevat kansanomaisen maailmankuvan mukaisia arvoja (Heinonen 1997: 19, 202).

Heinosen (1997: 39–40) mukaan suomalainen kansaomainen kulttuuri alkoi 1800-luvun lopulta alkaen erkaantua kaupunkien työväestön kulttuuriin ja talonpoikaiseen kulttuuriin, jotka molemmat perustuivat maaseudun agraariin kulttuuriin. Yhtenäisen perustan takia talonpoikainen ja maaseudun/kaupunkien työläiskulttuuri säilyttivät erimielisyyksistä huolimatta keskinäisen ymmärrettävyyden. (Heinonen 1997: 39–40.) Teollistumisen myötä työväenkulttuurin merkitys kasvoi, sillä teollisuustyöväki asui yhtenäisillä alueilla lähellä teollisuuslaitoksia. Luokka, työläisyhteisö ja työväenliike alkoivat vaikuttaa työläisten työläistäustaisen identiteetin syntyyn. Verkoston ja yhteisön sisällä välittyivät myös vastakohtaisuus ja asenteet ”herroja” kohtaan. (Heinonen 1997: 36–38.)

Heinonen näkee suomalaisen palkkatyöläisyyden nojaavan maaseudun agraarikulttuuriseen perustaan. Hänen mukaansa modernissa palkkatyöyhteiskunnassa ovat edelleen nähtävissä kiistämisen kulttuurin ja vastarinnan perinteet.

Heinonen liittää kansanomaiseen työläistaustaiseen kulttuuriin voimakkaan kollektiivisuuden ja polarisoituneen ”Me” ja ”Muut” sekä ”Me” ja ”He” -ajattelun, jossa torjunta vieraita asioita kohtaan on ollut voimakasta. (Heinonen 1997: 47–50.)

Heinonen on tutkinut herravihan teeman ilmenemistä kirjallisuudessa ja populaarimusiikissa. Hän näkee herravihan teemaa toteuttavia ajattelutavan piirteitä Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* -teoksen herroiin suuntautuvassa vastenmielisyydessä, Väinö Linnan kuvaamissa maaseutuköyhälistön ajattelutavoissa, *Tuntemattoman sotilaan* ”purnaavien jermujen” käytöksessä sekä Juha Vainion ja Irwin Goodmanin laulamien iskelmien asenteissa (Heinonen 1997: 212). Juha Vainio ja Irwin Goodman kiinnittyvät hänen mielestään iskelmäesityksissään ilmenevän herravihan myötä vahvasti perinteiseen suomalaiseen kansanomaiseen kulttuuriin. Heinonen näkee heidän esittämässään iskelmäteksteissä perinteisessä suomalaisessa kansanomaisessa kulttuurissa vallitsevia asenteita. Heinosen mukaan koko Irwinin tuotanto ja siihen kuuluvat kappaleet ovat erilaisia herravihan teeman variaatioita ja muunnelmia. (Heinonen 1997: 202, 210–212.)

Folkloristi Seppo Knuutila (1992) on puolestaan tutkinut kansanhuumorissa esiintyviä isäntä- ja renki-kaskuja. Knuutilan mukaan isännän ja rengin problematiikkaan liittyy eriarvoisuuden lisäksi heidän keskinäinen riippuvuuteensa: herra tarvitsee renkiä säilyttääkseen korkean asemansa. Renki puolestaan pystyy kaskuissa hetkellisesti nousemaan herransa yläpuolelle, mutta voitto on kuitenkin aina tilapäinen, eikä se uhkaa herran asemaa. Knuutila pitää kaskuja maailmankuvan ilmaisijoina. Hänen mukaansa kansanomainen maailmankuva vastustaa muutoksia, vaikka kaskut pinnalta katsottuna vaikuttavatkin reagoivan nopeasti tilanteiden muutoksiin. Hän kuitenkin muistuttaa, että kulttuurisissa prosessissa tapahtuu myös nopeita muutoksia. (Knuutila 1992: 190, 193.)

Itse käytän herraviha-käsitettä samantyyllisesti kuin Heinonen ja Knuutila, sillä tarkoitan herravihalla kansankulttuurista kumpuavaa asennetta, jossa laulajat itse asettuvat vastustamaan – yleensä tarkemmin määrittelemättömiä – ”herroja”. Omassa tulkinnassani on olennaista, että lauluissa esitetään selkeä kannanotto ”herroja” kohtaan ja heidän valta-asemansa ilmaistaan kappaleen tekstissä jollakin tavalla – esimerkiksi kuvaamalla herrojen elämäntyylejä tai määrittelemällä ”herran” ominaisuuksia erilaisia adjektiiveja käyttäen. Lauluissa ilmentään epäluuloa ja kritiikkiä sellaisia korkeassa virka-asemassa olevia henkilöitä kohtaan, jotka ovat mielipiteen ilmaisevan henkilön mielestä vastuussa häneen

itseensä kohdistuvasta epäoikeudenmukaisuudesta. Herraviha on yleensä ilmaistu työläistäustaisen ihmisen näkökulmasta.

Herravihan teemaa on sivuttu myös musiikkia tutkivassa kirjallisuudessa. Populaarimusiikin tutkija Tarja Rautiainen-Keskustalo (2001) liittyy Irwin Goodmanin musiikin protestin käsitteeseen sekä korkean ja matalan musiikin problematiikkaan. Korkeana protestina Rautiainen-Keskustalo (2001: 173–224) pitää Kaj Chydeniuksen tuotantoa sekä Helsingin ylioppilasteatterin, Muksut-yhtyeen ja M.A. Nummisen 1960-luvulla esittämiä protestilauluja. Hän määrittelee Irwin Goodmanin tuotannon matalaksi protestiksi (Rautiainen 2001: 262, 292). Rautiainen-Keskustalo toteaa työmiehen näkökulmasta laulettavan herroja pilkkaavaan asenteen liittyvän Irwinin tuotantoon (Rautiainen 2001: 293). Populaarimusiikin tutkija Vesa Kurkela (2003: 487–508) puolestaan käyttää protesti-termiä kattokäsitteenä kanta-aottavalle suomenkieliselle musiikille. Rautiainen tavoitti hän sijoittaa korkean protestin kategoriaan vasemmistolaisen poliittisen laulun. Iskelmämusiikin traditioon sitoutuneiden Juha Vainion ja Irwin Goodmanin tuotannosta hän käyttää nimitystä riennaava kupletti.

Kupletin herravihan teema sivuaa myös korkean ja matalan kulttuurin vastakkainasettelua käsittelevää keskustelua. Rautiainen-Keskustalo (2001: 92–94) mainitsee Helismaan käsikirjoittamien populaarien rillumarei-elokuvien aiheuttaman paheksunnan korkeakulttuurisissa piireissä esimerkkinä matalan ja korkean kulttuurin törmäyksestä. Rillumarei-elokuvat ja Toivo Kärjen ja Reino Helismaan iskelmätuotanto joutuivat 1950-luvulla kulttuuriväen paheksunnan kohteeksi osittain juuri elokuvissa esiintyvien kansanomaisten asenteiden vuoksi. Rillumarei-elokuvissa esitettiin kupletteja, joissa vastustettiin sekä ”herroja” että ”taiteellista” korkeakulttuuria, jotka elokuvissa kuvataan ”aidon” kansankulttuurin vastakohtana. Historioitsija Sakari Heikkinen (1996: 319) tulkitsee Helismaan rillumarei-elokuvassa esiintyvää herroihin kohdistuvaa kritiikkiä Helismaan suunnalta lukeneen työläisen asemasta käsin – Helismaa oli työläistäustainen, mutta kuitenkin riittävän omanarvontuntoinen ja sivistynyt kyetäkseen haastamaan korkeakulttuurin edustajia.

Herravihan teemaa esiintyy paljon myös oman tutkimusmateriaalini kupleteissa. Sitä ilmaistaan lauluissa usein karnevalistisilla sanoituksilla ja laulujen esitystavoilla. Kupletille onkin tyypillistä, että se asettuu vastustamaan taide-musiikkia ja yleensä korkeakulttuurista käsitystä musiikista.

Karnevalismi

Kirjassaan *Francois Rabelais. Keskiajan ja renessanssin nauru* (1995 [venäjänkielinen alkuteos 1965]) Mihail Bahtin kuvaa Rabelais'n aikakauden kansanomaisista kulttuuria sellaisena kuin se Rabelais'n romaaneissa ilmenee. Teoksessa Bahtin luonnehtii karnevaalia kollektiiviseksi tapahtumaksi, jota kaikki siihen osallistuvat elävät juhlan ajan ja jossa tavanomaiset asetelmat ja arvot saatetaan naurunalaiseksi. Karnevaalissa valtarakennelmat kumoutuvat tilapäisesti karnevaalin ajaksi. Karnevaali oli keskiajan virallisen juhlan vastakohta, sillä vakavissa juhlissa vahvistettiin vallalla olevia hierarkioita, normeja ja kieltoja. Kyseenalaistaessaan valtaapitävät tahot karnevalismi paljastaa vakiintuneeseen järjestykseen sisältyvän mielivaltaisuuden. Asioiden nurinkääntämisen logiikka ja erilaiset pilkkaavat parodian muodot synnyttävät uusia vapautuneita tulkintoja elämästä. (Bahtin 1995: 7–13. [1965])

Karnevaalinauru on Bahtinin mukaan juhlivaa ja yleiskansallista, yhteistä naurua, joka nauraa koko elämälle ja joka suuntautuu myös naurajaa itseään kohti. Karnevaalinauru kääntää olemassa olevat asetelmat ylösalaisin. Karnevaalissa uudelleentulkinta auttaa löytämään asioista niiden piilossa olevan, näkymättömän puolen, sillä karnevaalissa ei kunnioiteta valtaa eikä vahvisteta sen ulkoisia merkkejä, vaan ne päinvastoin kumotaan tilapäisesti (Bahtin 1995: 10–11, 13 [1965]).

Karnevaalin tilapäisyyden ja jatkuvuuden ambivalenssi on myös kuplettimateriaalille tyypillinen ominaisuus. Kupleteissakin luodaan uusia tulkintoja monista hierarkioista, mutta niissä ei kuitenkaan lopulta muuteta vallitsevaa järjestystä. Kritiikki voidaan silti aina toistaa laulamalla kupletti uudelleen. Monien ajankohtaisiin aiheisiin perustuvien kuplettien uutuusarvo kuitenkin katoaa, kun niihin liittyvät asiat vanhenevat ja unohtuvat.

Bahtinin ajatukset ovat olleet tieteellisen keskustelun kohteena myös Suomessa (ks. esim. Peuranen 1981; Koivunen ym. 1991 (toim); Broms 1984: 42–65). Kirjallisuudentutkija Jukka Ammond (1999: 20–26) tuo esiin *Rovaniemen markkinoilla* -elokuvan herrapilkan karnevalistiset piirteet. Hän esittää, että elokuvassa pilkataan vakavuutta, jonka avulla pyritään vakiinnuttamaan vallalla olevaa järjestystä, sillä elokuvan päähenkilöt nauravat herroille ja työn merkityksen korostamiselle. Karnevalismi tarjoaa mielekkään näkökulman kuplettien tulkintaan, sillä ne ovat usein ilmaisultaan suorita ja karkeita ja ne ilmaisevat teräviä kannanottoja vallalla olevien hierarkioita, normeja ja vallalla olevia tahoja kohtaan.

Stabiili ja karnevalistinen kritiikki

Luokittelin tutkimusmateriaalin kuplettien herravihaa ilmentävän näkökulman joko stabiiliksi tai karnevalistiseksi kritiikiksi. *Karnevalistiseksi kritiikiksi* luokittelin sellaisen kritiikin, joka sisältää karnevaalinaurun elementin ja jossa asiat tehdään naurunalaiseksi monenlaisia kupletin tyylikeinoja käyttäen. Karnevaali- naurulla en tarkoita tässä yhteydessä humoristisuutta ja koomisia piirteitä yleensä, vaan tuoreiden tulkintojen tekemistä tutuista asioista. Esimerkiksi virkanimikkeiden – kuten maisteri ja merkonomi – käyttö parodisessa kontekstissa edusti tässä yhteydessä karnevalistista kritiikkiä.

Stabiili kritiikki eli vakaa kritiikki ilmensi vakiintuneita käsityksiä korkeissa yhteiskunnallisissa asemissa olevista henkilöistä. Jos kuplettitekstissä vastustettiin herroja, mutta siitä puuttui naurun ja uudelleentulkinnan elementti, luokittelin sen stabiiliksi kritiikiksi. Humoristinenkaan stabiili kritiikki ei tulkintani mukaan ole karnevalistista, koska se ei kykene ilmaisemaan herravihan temasta uudenslaisia tulkintoja. Stabiili kritiikki ilmentää työväenluokkaiseen ajatteluun liittyvää herravihan ajatusta, jossa valtaapitäviin henkilöihin suhtaudutaan torjuvasti ja jossa eri yhteiskuntaluokkien välisiä ajattelutapojen eroja korostetaan.

Sekä karnevalistista että stabiilia kritiikkiä ilmaistaan kupleteissa ironian ja parodian avulla. *Ironialla* tarkoitan tässä artikkelissa näkökulmaa, jossa sanoilla ilmennetään epäsuoraa ivaa. Sanoja käytetään usein siten, että ne ilmentävät sisällön puolesta päinvastaista merkitystä suhteessa lausuttaviin asioihin. Laulun tekstin todellinen sisältö piiloutuu siis sanojen taakse, mutta se on kuitenkin ymmärrettävissä asiayhteydestä. (Nurmi ym. 2001: 97, asiasana "ironia".) Tässä artikkelissa tarkastelen laulettuja kuplettitekstejä, joissa ironiaa ilmennetään laulun tyylikeinoja, erityisesti nasaaliääntä käyttämällä. *Parodialla* tarkoitan humoristista mukaelmaa jostakin olemassa olevasta teoksesta tai asiasta (Nurmi ym. 2001: 178, asiasana "parodia").

Kuplettilaulujen esitystapa

Laulutapaa ja esitystä tutkinut populaarimusiikin tutkija Simon Frith (1998: 192) esittää, että lauluääni välittää kuulijoille voimakkaita tunnelmia muun muassa

siksi, että ääni tuotetaan kehollisesti ja laulutaidotonkin ihminen voi mielessään kuvitella, miten ääni syntyy vartalossa. Siten myös laulun välittämät tunteet on helppo ymmärtää. Frithin mukaan lauluäänessä olennaisia ovat keinovararat, joilla se ilmaisee tunteita varsinaisen kielellisen merkityksen lisäksi. Hän muistuttaa kuitenkin, ettei ääni välttämättä paljasta ihmisestä totuutta, sillä lauluääntä on puheäänen tavoin helppo muuttaa tilanteen mukaan. (Frith 1998: 192, 197–198.) Hän pitää silti laulun tulkintaa keskeisenä elementtinä, jonka perusteella kuulija muodostaa näkemyksensä kappaleen sisällöstä (Frith 1998: 192).

Kuplettilaulujen tapauksessa kehollisen tulkinnan ja tekstisisällön yhdistymisen näkyy siten, että teksteissä käytetään sekä sisällön että kappaleen sanaston suhteen tavallisesta iskelmätekstistä poikkeavaa sanastoa, jota vielä korostetaan erilaisilla lauluäänien tehosteilla. Kupletin laulutapa helpottaa laulun sisällön ymmärtämistä ja kiinnittää kuulijan huomion tekstisisällössä ilmeneviin keskeisiin kohtiin. Kuplettilaulussa tekstien kieli yhdistettynä laulun taidelaulusta poikkeaviin laulun tyylikeinojen käyttöön korostaa kappaleiden työväenluokkaiseen ajatteluun liittyvää sisältöä, jonka kuulijat voivat kappaleista halutessaan tunnistaa.

Kupletin laulutavassa keinovararat muistuttavat arkielämässä käytettyjä asioiden ilmaisemisen tapoja. Aikaisemmissa tutkimuksissani (Henriksson 2002 ja 2010) on ilmennyt, että tutkimuksen kohteena olevat artistit käyttävät levyteityissä lauluissaan kappaleen asiasisällön tulkinnassa vakiintuneita laulun tyylikeinoja. Niillä ilmennetään myötäelävää suhdetta lauluissa esiintyviin asioihin tai parodioidaan ja pilkataan laulujen kohteita. Kuplettilaulussa nasaaliääni on osoittautunut voimakkaaksi tyylikeinoksi, jolla ilmennetään ironiaa (ks. Henriksson 2002 ja 2010).

Nasaalilla äänellä tarkoitan musiikintutkija Alan Lomaxin kirjassa *Folk song style and culture* (1968: 72) esittämää nasaalisuuden määritelmää mukaillen nenäsointista ääntä, joka syntyy, kun kitapurje äänen syntyhetkellä laskee ja ilma kulkee nenän kautta aiheuttaen nasaalin äänen. Nenäsointinen ääni voi kuitenkin syntyä myös ilman että näin tapahtuu. Lomaxin (1968: 72) mukaan voimakas nasaaliääni on materiaalista selkeästi kuultavissa oleva ominaisuus, sillä nasaalisointinen laulutapa eroaa selvästi lauluäänestä, jossa nasaalia ääntä ei käytetä lainkaan.

Kupletin esitystyyli on tyypillistä ilmeikäs laulutapa. Laulutapa eli laulutyyli sisältää laulajan persoonallisen tavan käyttää ääntään ja ne keinovararat, joiden avulla hän tulkitsee tekstiä (ks. Henriksson 2002: 18). Laulutyyli sisältää laulutavan yleiset

piirteet ja kaikki yksittäiset kappaleen eri elementit, kuten esimerkiksi tekstiä, melodiaa tai rytmiä korostavat tehokeinot. Ilman kappaleiden tekstiä laulun tyylikeinot jäisivät irrallisiksi, merkityksettömiksi efekteiksi, mutta tekstin yhteydessä ne korostavat ja rytmittävät kerrottua tarinaa ja tekevät siitä kiinnostavamman.

Tutkimusaineisto ja analyysi

Kaikki tässä artikkelissa käsiteltävät artistit ovat tunnettuja, suosittuja ja paljon levyttäneitä laulajia. Heidän esityksiään tarkastelemalla voidaan seurata kupletin kehitystä 1910-luvulta aina 1990-luvun vaihteeseen saakka. Kaikki tutkimuksen kohteena olevat artistit ovat kiinteästi sidoksissa iskelmämusiikin traditioon ja heillä on monipuolinen levytetty tuotanto. Jokainen artisti kuvastaa omaa aikakauttaan: Tanner 1910- ja 1920-lukuja, Jurva 1930-lukua, Helismaa 1940–50-lukuja, Lavi 1950-lukua ja 1970–90-lukuja ja Vainio 1960–80-lukuja. Varsinainen iskelmämusiikki syntyi vasta 1930-luvulla, joten Tannerin tekstit edustavat varhaisen suomalaisen kupletin kulta-aikaa. Matti Jurva lauloi puolestaan tanssikupletteja ja Helismaa oli rillumarei-kauden sanoittaja ja artisti. Lavin ja Vainion esitykset ovat puolestaan musiikillisesti iskelmään sulautuneita kupletti-iskelmiä tai iskelmiä. Olen esimerkiksi tulkinnut monet Vainion kappaleet kupleteiksi, vaikka monet niistä ovatkin musiikillisesti iskelmiä, sillä musiikillisesti suomalainen kupletti on sulautunut kulloinkin muodissa olevaan populaarimusiikin virtaukseen.

Keräsin tutkimusmateriaaliksi yhteensä 160 J. Alfred Tannerin, Matti Jurvan, Reino Helismaan, Veikko Lavin ja Juha Vainion levytystä (ks. tutkimuskappaleiden luettelo). Kappaleiden valintakriteerinä olivat niiden ajallinen ja sisällöllinen monipuolisuus sekä äänitteiden saatavuus. Tutkimusmateriaali sisältää 20 J. Alfred Tannerin, 20 Matti Jurvan, 20 Reino Helismaan, 50 Veikko Lavin ja 50 Juha Vainion esittämää kappaletta. Aineistossa painottuvat määrällisesti voimakkaimmin Veikko Lavin ja Juha Vainion tuotannot, mikä johtuu äänitteiden paremmasta saatavuudesta. Rajauksesta ei aiheudu haittaa tutkimukselle, sillä tutkimukseni on lähtökohdiltaan laadullinen eli tarkoitukseni on kuvata miten herravihaa ilmennetään tutkimusmateriaalin äänitteillä.

Tein tutkimusmateriaalin 160 kappaleen materiaalista esianalyysin, jossa poimin tarkastelun kohteeksi ne kappaleet, jotka olivat asenteeltaan kriittisiä ja/

tai joiden tekstit ilmensivät yhteiskunnallista protestia sekä eriarvoisuuden ja herravihan teemoja. Herravihan teemaan liittyvissä sanoituksissa mainittiin arvottavasti latautuneita ja/tai adjektiivin tavoin käytettyjä henkilön sosiaalista asemaa kuvaavia sanoja kuten esimerkiksi sanat *herra, virkamies, ministeri, suuret herrat* tai *monikymmenmiljonääri*. Sen sijaan "herra"-sanaa ei olisi otettu mukaan analyysiin, mikäli sitä olisi käytetty kappaleessa neutraalisti "mies"-sanan synonyyminä. Byrokratiaa vastustavissa kappaleissa käytettiin perusiskelmän sanoituksista poikkeavia virkakielisiä sanoja kuten *virasto, byrokratia* tai *tukilisä*. Tähän kategoriaan kuuluivat lisäksi sellaiset kappaleet, joissa kuvattiin erilaisia viranomaisten tai ammattien nimiä tai esimerkiksi puoluepolitiikkaan liittyviä sanoja kuten *sosiaalidemokraatti* ja *oikeisto*.

Herra-teeman sisältävissä kupleteissa "herroihin" suhtauduttiin lähes poikkeuksetta negatiivisesti ja varauksellisesti. Ainoastaan kahdessa kappaleessa eli Juha Vainion kappaleissa *Mesenaatti Montonen* (1979) ja *Pankinjohtajan vapaailta* (1985) herroihin suhtaudutaan myönteisemmin. Molemmissa tapauksissa myönteellisyyden syynä on se, että "herrat" pitävät jazzmusiikista.

Herravihaa ilmentäviä kupletteja löytyi tutkimusmateriaalista rajatapaukset mukaan lukien yhteensä 62 kappaletta. Tässä artikkelissa analysoin ainoastaan erittäin selkeästi herravihan teemaa kuvaavia kappaleita, jossa kappaleiden teksti ja/tai laulutapa ilmaisivat erittäin selkeää kritiikkiä "herroja" kohtaan. Kappaleita oli tutkimusmateriaalissa kolmekymmentäyhdeksän. Kaikissa näissä kappaleissa mainittiin sana "herra" tai muu korkea-arvoista henkilöä tarkoittava sana. (Taulukko 1).

Materiaalista nousi esiin myös 23 rajatapausta, joiden yleinen asenne edusti voimakkaasti herroihin suuntautuvaa kriittisyyttä, vaikka kappaleessa ei olisikaan mainittu "herra"-sanaa tai muuta korkeassa asemassa olevaa henkilöä tarkoittavaa sanaa. Luokittelin rajatapauksiksi esimerkiksi kappaleet, jotka kuvasivat humoristisesti korkea-arvoista henkilöä, mutta joissa henkilöön ei suhtauduttu tavallista kansaa sortavana "herrana". Rajatapaukseksi luokittelin myös sanoitukset, jossa esimerkiksi "herra"-sanaa käytettiin periaatteessa neutraalisti, mutta jossa ilmennettiin peiteltyä arvottavaa asennetta laulun keskeisiä henkilöitä kohtaan. Koko analyysimateriaalin kuunneltuani päädyin karsimaan rajatapaukset pois varsinaisesta analyysimateriaalista. (Taulukko 2).

Laulaja	Kappale ja levytysvuosi	Tekstikatkelma	Mitä kursivoitu avainsana kuvaa tässä kappaleessa
Tanner	<i>Miten Aunusessa kaikki on niin vot vot 1911</i>	"Niinhän ne syökin kuin herrasväk"	Aunuksen rikkaita asukkaita
Tanner	<i>Poliisina ollessani 1912</i>	"kaikki tarpeenmukaisessa kunnossa <i>herra komissaarius</i> "	poliisien johtajaa
Tanner	<i>Naissotilas 1926</i>	"meil on oma <i>johtajamme</i> ja hän on kyllä hyvä mies"	pelastusarmeijan johtajaa tai Jumalaa
Tanner	<i>Kulkurin valssi 1926</i>	"Linnoissa <i>kreivien</i> häät tanssitaan"	varakaita, valtaapitäviä
Jurva	<i>Tanssi Anjushka 1932</i>	"luokse nuoren <i>komisaarin</i> "	valtuutettu tai ministeri Neuvostoliitossa
Jurva	<i>Pohjanmaan junassa 1938</i>	"Eihän oo enenkään <i>herrojen</i> eessä tarvinnut päätänsä paljastaa"	johtavassa asemassa oleva
Jurva	<i>Aunuksen Anja 1942</i>	"sua tavoitteli <i>politrukki komissaari</i> "	komppanian poliittinen valvoja puna-armeijassa
Helismaa	<i>Konsulin tyttären pihalla 1949</i>	"Poika on <i>monikymmenmiljonäärin</i> poika"	hyvin varakas henkilö
Helismaa	<i>Lautatarhan rimadonna 1953</i>	" <i>pomo Petterin</i> käskyille naurettiin"	johtaja
Helismaa	<i>Seutulan polkka 1961</i>	" <i>rappari lehtorin</i> seurassa häärää - <i>kauaksi jäivät nuo tittelpäivät</i> "	johtajaa
Helismaa	<i>Repen nykyaikaiset kansanlaulut 1-2 1961</i>	" <i>Herrat</i> lauloi toisilensa mikäs hätä meillä"	henkilöt, joilla on valtaa
Helismaa	<i>Meksikon pikajuna 1 ja 2 1963</i>	" <i>hidalgo</i> * nyt esiin astuu, sanoo senores" - - "mitäs <i>herra</i> siinä suutaan soittelee"	suurmaanomistaja Latinalaisessa Amerikassa
Lavi	<i>Mies Mekkonen 1951</i>	" <i>Ministeri</i> * hänestäkin tulla vielä taitaa"	valtion hallituksen jäsen
Lavi	<i>Kaljahanan aukes 1968</i>	"suottahan ne <i>suuret herrat</i> työttömyyttä pohtii"	valtaapitävässä asemassa olevat henkilöt
Lavi	<i>Nälkälinna 1971</i>	" <i>paksu pomo</i> marssi verikauha pääs"	johtaja
Lavi	<i>Tukilisäjenkka 1974</i>	" <i>Herrat Helsingin</i> näin ilmoitti"	valtaapitävässä asemassa olevat
Lavi	<i>Sukuvika suksi ei luista 1974</i>	"suottahan ne <i>suuret herrat</i> työttömyyttä pohtii"	valtaapitävässä asemassa olevat
Lavi	<i>Kervisen baarissa 1976</i>	"ei <i>herrat</i> suosi maaseudun lasta"	valtaapitävässä asemassa olevat
Lavi	<i>Lasijuholaivakeikka 1978</i>	" <i>herrat</i> ovat tänään myötä, <i>hampparitkin</i> saava työtä"	johtaja, korkeassa asemassa
Lavi	<i>Isän kädet 1978</i>	"sä menneen ajan raataja - - sait <i>patruunoita</i> palvellla"	johtaja, korkeassa asemassa
Lavi	<i>Onnen jenkka 1992</i>	"eikä tuo <i>johtaja nousukas</i> onnen osalta säästy"	johtaja, korkeassa asemassa
Lavi	<i>Älä hyvä ystävä 1992</i>	"älä viitsi nokkasi nostaa vaikka olet <i>viskaali</i> * <i>tärkeä</i> "	syöttäjänä toimiva virkamies
Lavi	<i>Takinkääntäjä 1994</i>	" <i>senaattorin</i> * elämä ois mahtavaa, osaankin jo silmät auki nukahtaa"	senaatin jäsen
Vainio	<i>Regina rento 1965</i>	"luona Reginan kuuluu kulkevan <i>herra</i> ja jätkää"	johtaja, korkeassa asemassa
Vainio	<i>Herrat Helsingin 1966</i>	"jalat vie alta sulta viekkaat <i>herrat Helsingin</i> "	johtaja, korkeassa asemassa
Vainio	<i>Ei pohjan poikia palele 1968</i>	"siinä sovussa on <i>lehtori ja mestari</i> ja jätkä"	johtaja, korkeassa asemassa
Vainio	<i>Kansi kiinni ja kuulemiin 1976</i>	"Pankkiiri on <i>diktaattori</i> "	itsevaltiat
Vainio	<i>Varsinaiset seiväsmatkat 1969</i>	"ei arvaa <i>pikkuvirkamies</i> nyt askeleista muijan"	johtaja
Vainio	<i>Portsari 1974</i>	"mitä suurempi <i>herra</i> sitä suurempi sika"	johtaja, korkeassa asemassa
Vainio	<i>No mitäpä muuta 1977</i>	" <i>valtuuskunnanjohtaja</i> K. Kuisma Ruikkanen"	johtaja, yksilöity
Vainio	<i>Helsingin herrain salongissa 1979</i>	" <i>Helsingin herrain</i> salongissa hiukset ne öljyllä voidellaan"	johtaja, korkeassa asemassa
Vainio	<i>Juhlahumppa 1979</i>	" <i>Isäntä</i> käy untuvaan unitilaan tuntuvaan"	presidentti Linnan juhliissa
Vainio	<i>Mesenaatti Montonen 1979</i>	"soi jazz, sen <i>mesenaatti</i> maksaa"	rikas mies
Vainio	<i>Panaman konsuli 1980</i>	" <i>mestari</i> seulalla mellasti"	esimies
Vainio	<i>Kaverit on komeasti palkittu 1981</i>	"kipeäksi valtion hommissa kun <i>lähettiläs</i> rähjäntyy"	korkeassa asemassa oleva sotaveteraani
Vainio	<i>Heiskasen kanssa kun heiluttiin 1984</i>	"päästiin homminkin <i>herrojen</i> hotelliin"	rikas mies tai korkeassa asemassa oleva johtaja
Vainio	<i>Pankinjohtajan vapaailta 1985</i>	"kylän <i>herroista</i> se <i>herra</i> ylimmäinen"	johtaja, korkeassa asemassa
Vainio	<i>Kaiken yllä aarnikotka liittää 1989</i>	" <i>kunnanherrat</i> kuvalehdistöä juottaa"	johtaja, korkeassa asemassa
Vainio	<i>Kirje palmurannalta 1991</i>	"mulla <i>päällikön</i> sauva on pahkainen"	johtaja, korkeassa asemassa

Taulukko 1. Herravihan teemaa selkeästi ilmentävät kupletit. Taulukon vasemmanpuoleisessa sarakkeessa on laulajan nimi, sitten kupletin nimi ja äänitteen levytysvuosi. "Tekstikatkelma"-sarakkeessa kuvataan herravihaa ilmentävä sana tai sanat. Avainsana on taulukossa tummennettuna. Oikeanpuoleisesta sarakkeesta ilmenee avainsanan merkitys. Tähdellä * merkittyjen sanojen selityksissä on käytetty lähteenä *Suomalaisen sivistyssanakirjaa* (2001).

Laulaja	Kappale ja levytysvuosi	Rajatapauksen perustelut	Tekstikatkelma	Mitä kursivoitu avainsana kuvaa
Tanner	<i>Haloska ja ne toiset muijat</i> 1911	kritiikki ei kohdistu valtaapitäviin	tytärkin on niin fininä, mokomakin <i>fröökynä</i>	hienoa rouvaa
Tanner	<i>Muistiinpanoja vosikan renkinä ollessani</i> 1911	herra-sana on, mutta miehiä kuvataan melko neutraalisti	"kaks herra - - seisoi portilla Abrahamin kolmetoist"	humaltuneita miehiä
Tanner	<i>Muistoja olympialaisista kisoista 1 ja 2</i> 1912	kuningas-sanaa käytetään neutraalisti	"kuninkaan mä itsensä näin"	kuningasta
Tanner	<i>Heppu Helsingin</i> 1914	gentleman-sana kritisoi ensisijaisesti hienostelua, ei herroja	"gentlemannist - -Helsingin heppu aina joka paikass käypi".	muodikasta keikaria
Tanner	<i>Kalle Altonen</i> 1911	kapteeni-sanaa käytetään neutraalisti	"kuolemanpelkohon on saattanut henget kapteenien minun veitseni ruostumaton"	laivan kapteenia
Tanner	<i>Siirtolaisen meno</i> 1926	ei käytetä herrasanaa, mutta tekstissä puhutaan rikkaudesta ja hienostelusta		
Tanner	<i>Puhelimesta 1 & 2</i> 1926	liikemies-sanaa käytetään melko neutraalisti	"Yks liikemies konttorissaan hän puhuu vain asioistaan"	varakas, korkeassa asemassa oleva
Tanner	<i>Siirtolaisen paluu</i> 1926	ei herrasanaa, mutta puhutaan rikkaudesta ja hienostelusta		
Tanner	<i>Orpopojan valssi</i> 1926	ei herrasanaa, mutta puhutaan rikkaudesta ja hienostelusta	"Mä oon orpona mutt' en ole orjana"	alistettua
Jurva	<i>Soita viell' se neeker-jazz</i> 1929	poliisista tehdään pilaa, mutta tilannesidonnainen huumori ei kohdistu suoranaisesti poliisiin eli "heraan"	meistä tuntui kuin poliisi olisi lyönyt meille tahtia"	poliisi, ilmaistu neutraalisti
Jurva	<i>Tullaan tullaan</i> 1934	ei herrasanaa, mutta herrateema tulee esiin kappaleen sisällössä	"Nyt on muotitauti että jokamies on auki"	
Jurva	<i>Kaunis Veera eli balladi Saimaalta</i> 1942	kippari-sanan huumori ei kohdistu "herroihin"	"jokamies oli kuin järkäe vaikka ja kippari pähkähullu"	laivan kapteeni
Helismaa	<i>Balladi villistä lännestä</i> 1949	tilannesidonnainen huumori kohdistuu sheriffiin, ei "herroihin"	"ja putkaan jouduttuaan rakastui hän sherffiin"	sheriffiä
Helismaa	<i>Jauhot suuhun</i> 1963	professori-sanaa käytetty neutraalisti	"professorit kuuntelivat itkien"	professoreita
Helismaa ja Eemeli	<i>Onko sulla sellaista</i> 1963	ei herrasanaa, mutta kappaleen sisältö ilmentää herravihan teemaa	"joka konnaksi syntyy ja konnaksi jää"	korkea-arvoinen henkilö
Lavi	<i>Kotkan Kerttu</i> 1951	herrasana ilmentää itseironiaa	"saimme kokea kaikki sen vaivan kuinka itseni herraksi saan",	korkea-arvoinen henkilö
Lavi	<i>Limperin Hilma</i> 1969	tekstistä ei ilmene, onko kyseessä herrojen ironisointi	"valtiomiehet ne patsaita saaden kansamme mielestä häivy ei pois"	valtaapitävässä asemassa olevat
Lavi	<i>Annetaan vahingon kiertää</i> 1969	ei herrasanaa, mutta kappaleen sisältö ilmentää herravihan teemaa	"heikot he jalkoihin tallataan, valheella virkoja vallataan"	korkea-arvoinen henkilö
Lavi	<i>Remmisuutarit</i> 1978	tekstistä ei ilmene, onko kyseessä herrojen ironisointi	"vaari oli suuri herra"	valtaapitävässä asemassa oleva
Lavi	<i>Takarivin Taavi</i> 1979	ei herrasanaa, mutta kappaleen sisältö ilmentää herravihan teemaa	"Kun työtä haettiin, niin eturiviin aina laput jaettiin"	
Lavi	<i>Löysin rantein</i> 1992	viskaalin ominaisuudet kuvataan melko neutraalisti	"viskaaleina* pyörii monta psykologilla käynnättä"	syyttäjänä toimiva virkamies
Lavi	<i>Puhalla</i> 1994	parodia kohdistuu poliisiin, ei "herroihin"	"poliisikin saa kulttuurilla harrastaa"	virkamies
Vainio	<i>Kun aurinko lämmitää</i> 1985	iva ei kohdistu suoraan "herroihin"	"lipuu elämäni paatti--- kipparina sosiaalidemokraatti"	johtaja, korkeassa asemassa

Taulukko 2. Herravihan teemaa epäsuorasti ilmentävät kupletit eli rajatapaukset.

Vasemmanpuoleisessa sarakkeessa on kappaleen esittäjä, sitten kappaleen nimi ja sen ilmestymisvuosi. Keskeinen sarake kuvaa syytä siihen, miksi kappale on määritelty rajatapaukseksi. "Tekstikatkelma"-sarakkeessa kuvataan sitä osaa sanoituksesta, jonka perusteella kappaleen luokittelu on tehty. Oikeanpuoleisin sarake kuvaa kursivoitun sanan eksplisiittistä merkitystä niissä tapauksissa, jossa jaottelu on tehty avainsanan perusteella.

Tähdellä * merkityn sanan selityksessä on käytetty lähteenä *Suomalaisen sivistyssanakirjaa* (2001).

Stabiili kritiikki tutkimusmateriaalin kappaleissa

Stabiili kritiikki on luonteeltaan toteavaa, ja sen avulla tyydytään ilmaisemaan stereotyyppisen vakiintuneita "herroja" vastustavia käsityksiä, joissa polarisoi-tuu jyrkkä ero eri yhteiskuntaluokkien ajattelutapojen välillä. Esimerkiksi Veikko Lavin kappaleessa *Sukuviika suksi ei luista* (1974) esiintyy stabiilia kritiikkiä: "Suot-tahan ne suuret herrat työttömyyttä pohtii, eihän tätä maailmaa valmiimmaksi saa". Kappaleen huomio "herroista" on luonteeltaan suora ja se sisältää oletuk-sen asioiden muuttumattomuudesta ja pysyvyydestä.

Veikko Lavin "herroja" vastaan suuntautuva kritiikki on usein luonteeltaan stabiilia. Kappaleessa *Limperin Hilma* (1969) Lavi laulaa työläisnaisesta, joka elää raskaan elämän saamatta koskaan kiitosta loputtomista ponnisteluistaan. Laulus-sa Lavi toteaa: "Valtiomiehet patsaita saaden kansamme mielestä häily ei pois. Sai-sipa Hilmakin sankaripaaden väitkö ettei hän sankari ois". Kappaleessa *Isän kä-det* (Veikko Lavi 1979) laulaja kuvaa oman työläistaustaisen isänsä elämää ja uraa sanoen "Sä menen ajan raataja - - sait patruunoita palvella. Et lomaa koskaan viettänyt, et eläkkeestä tietänyt". Myös tämän kappaleen kritiikki on luonteeltaan stabiilia. Laulu sisältää kritiikkiä työläisammatin kovuutta ja epäoikeudenmukai-suutta kohtaan. Kritiikki on ilmaistu toteavasti: "Asunto tehtaan ääressä oli vain lieka sun sääressä". Vaikka asiaa ei ilmaista suoraan, on ilmeistä että "patruunat" olivat kertojan mielestä osaltaan syyllisiä hänen isänsä loputtomaan raadantaan.

Veikko Lavin kappale *Lasijauholaivakeikka* (1978) ilmentää myös asenteeltaan herravihan teemaa. Laulussa kuvataan urakkaa, jossa päivän ajan kannettiin painavia lasijauhosäkkejä, jotka raapivat selän verille. Esimies oli epämiellyttävä ja työ oli raskasta. Sanoituksen sisältö kuvaa stabiilia kritiikkiä selkeimmillään. Asetelma "herrojen" ja "jätkien" välillä on pysyvä ja muuttumaton. Kappaleen sanoitus perustui Lavin omiin kokemuksiin ja se oli muistuma hänen nuoruu-tensa ajoilta vuodelta 1931, jolloin hän työskenteli satamassa (Salmi 1984: 56).

Matti Jurvan esittämässä kappaleessa *Pohjanmaan junassa* (1938) kuvataan muun muassa junassa matkustavaa tyttöä ja "hulivilipoikaa". Poika yrittää ottaa kontaktia tyttöön, mutta tämä kerääkin tavaransa ja poistuu junasta. Laulaja kuit-taa pojan pettymyksen sanoen "Ei hänen ennenkään herrojen eessä ole tarvinnut päätänsä paljastaa, eikä myös kaikkien likkojen tähden ole viitsinyt varsaansa valjastaa". Esimerkki osoittaa, että herrateemassa esiintyvää stabiilia kritiikkiä

saattaa siis ilmentyä myös sellaisissa kappaleissa, jotka eivät ensisijaisesti käsittele sosiaalisen epätasa-arvon teemoja.

Karnevalistinen kritiikki tutkimusmateriaalin äänitteillä

Helismaan esittämässä kappaleessa *Lautatarhan rimadonna* (1953) herroihin kohdistuva pilkka ilmaistiin osana laulun kokonaistarinaa. Laulaja kuvaa, kuinka kaikki työmaan miehet ihastuvat samaan naiseen. Miehet nauravat esimiehenä käskyille: "Tapuleilla kuin hullut me urheiltiin, Ruusa sen että huomata saisi, Pomo Petterin käskyille naurettiin, vaikka oikeessa olla hän tais". Herravihaa sisältävä näkökulma on piilotettu kappaleen sivuteemaksi, vaikka se on tärkeä aihe kyseisessä kappaleessa, sillä kontrastiin työmiesten ja esimiehen välillä viitataan laulussa useasti. Kappale päättyy siihen, että naisesta haaveilevat työmiehet erotetaan tehtävistään, mutta he ovat kuitenkin saaneet ihastuksesta päiviinsä piristystä.

Kupletille tyypillinen herravihan ilmentämiskeino on "herrojen" toimien humoristinen kuvailu eli "herrojen" ajatusten, toiminnan ja tekojen motiivien kuvaaminen karnevalistisessa hengessä. Teema tulee hyvin esiin Veikko Lavin kappaleessa *Onnen jenka* (1992) kerrotaan milloin erilaiset ihmiset ovat onnellisia. Laulussa kuvataan, kuinka "herra" palaa kotiin pitkäksi venähtäneen juhlaillan jälkeen: "Silloin se johtajan aurinkokin paistelee täyttä terää, jos pääsee kotiinsa aamulla niin ettei kultansa herää".

Tavallisesti kupleteissa korostetaan "herrojen" ja "jätkien" eroja tekemällä kontrasteja ja rinnastuksia. Kuplettikappaleissa "herran" ja "jätjän" vertaaminen ilmentää tavallisesti "herrojen" pilkkaa. Tannerilla tämä näkökulma tulee esiin kappaleessa *Kulkurin valssi* (1926), jossa "Linnoissa kreivien häät tanssitaan". Kontrasti rakentuu "kreivien" ja "kulkurin" välille kun laulaja toteaa: "Mielummin maantiellä tanssin kun metsien humina se soi minä kultaisen kulkurin valsin. Tule kanssani tyttö, ohoi!"

Toisinaan kupleteissa painotetaan sitä, että "herrat" ja "jätkät" ovat jossakin asiassa samalla viivalla. Kappaleessa *Seutulän polkka* (1961) Helismaa parodioi vahvasti "herroja" rinnastamalla "herrat ja jätkät" kappaleessa toisiinsa. Kappaleessa puhutaan rattijuopumustuomion saaneista henkilöistä. Helismaa koros-

taa sosiaalisen eriarvoisuuden teemaa toteamalla: ”Työmiehet on sekä herratkin, nähneet sen kai monet kerratkin, että heilu ei salkku, on palkkana kalkku, Seutulan polkka kun soi.”

Toisinaan herravihan teemaa ilmennetään laulun yleisellä tunnelmalla. Helismaan kappaleessa *Konsulin tyttären pihalla* (1949) kuvataan: ”Kuutamo konsulin marmoripalatsin pylväistä heijastuu. Poika on monikymmenmiljonäärin poika ja pappa on vanha jo, juu.” Tekstissä Helismaa vihjaa, että nuori pari on kiinnostunut pojan isän rahoista.

Hyvin tyyppillinen herravihan ilmaisukeino oli kupletissa esiintyvien ”virka-kielisten” sanojen, ammattien, virkanimikkeiden ja -kielen sekä laulujen henkilönimien käyttö karnevalistisessa funktiossa (ks. Henriksson 2002 ja 2010). Vainiolla parodia ilmenee jopa laulujen päähenkilöiden nimien kautta. Vainio kuvaa herravihan teemaa esimerkiksi kappaleessa *No mitäpä muuta* (1977), jossa ”kauppakunnanjohtaja K. Kuisma Ruikkanen” matkustaa seurueineen Rubloniin tekemään suuria kauppoja. Kappaleessa parodiaa ilmennetään sekä nimikkeellä ”kauppakunnanjohtaja” sekä miehen sukunimellä ”Ruikkanen” joka viittaa siihen, että hän ”roiskii” nimensä papereihin tietämättä millaisia ehtoja sopimukset sisältävät.

Karnevalistinen esitystapa herravihan teemaa ilmentävissä kupleteissa

Lauluäänen jännitteisyys on keskeinen piirre herravihan ja byrokratian vastustamisen teemoja ilmentävien kappaleiden laulutyyliässä. Usein laulutapa on kireä juuri niiden sanojen kohdalla, joissa korostetaan parodiaa herroja kohtaan. Helismaan kappaleessa *Sorsanmetsästys* (1955) miehet metsästävät sorsia sillä seurauksella, että he ampuvat toisiaan. Kappaleen lopussa Helismaa laulaa nasaaliäänellä lääkäriä implikoiden kappaleen kertosakeen: ”vaatiihan miehiä taistelukin, saati sorsanmetsästys”. Kupleteissa pilkataan usein korkeasti koulutettuja henkilöitä ja henkilöiden arvonimet mainitaan usein laulun karnevalistisessa sanoituksessa. Lääkäri rinnastuu tässä kappaleessa korkeasti koulutettuihin ihmisiin, sillä hänestä käytetään ”lääkäri”-sanan sijaan nimitystä ”tohtori”, mikä korostaa hänen oppineisuuttaan sekä sorsanmetsästäjien ja tohtorin välistä sosiaalista

kuilua. Kappaleessa saavutetaan harvinainen yhteisymmärrys herrojen ja jätkien välillä, sillä Helismaa laulaa kertosakeen sekä metsästäjän että tohtorin roolissa. Sekä laulun minämuotoinen kertoja että tohtori ovat yhtä mieltä siitä, että yltiöpäisen ja taitamattoman metsästyksen tuloksena voi syntyä onnettomuuksia.

Juha Vainion alkutuotannon kappaleessa *Herrat Helsingin* (1966) ”tohtorit ja maisterit” lupaavat kauniille naiselle ”kuut ja tähdet”, mutta he unohtavat lupauksensa heti, kun minihamemuoti paljastaa Lyyli Leväperän maalaisuuden, joka indikoidaan ilmaisulla ”pattijalat”. Kappaleessa Vainio toteaa kaupunkilaisherrojen lupauksiin pettyneelle Lyylille: ”Jalat vie alta sulta viekkaat herrat Helsingin”. Viekkaat-sanaa Vainio korostaa voimakasta nasaaliääntä käyttäen. Kertosaकेissa Vainio muuntelee ääntään; siten laulussa kuvataan erilaisia herroja (Lindström 2008; ks. myös Henriksson 2010: 31 ja 127).

Toinen esimerkki Vainion toteavasta kritiikistä on kiihkeästi esitetty kappale *Kansi kiinni ja kuulemiin* (1976), jossa laulun kertoja valittaa sitä, ettei hänelle myönnetä pankissa lainaa. Kertosäe ”Pankkiiri on diktaattori ja köyhät senkun laahustaa” tiivistää laulun sanoman. ”Pankkiiri on diktaattori” -kohdan Vainio laulaa kappaleessa terävästi, kireästi ja aksentoiden, ”Köyhät senkun laahustaa” -säkeen hän sen sijaan tulkitsee veltosti.

Helismaa esittää purevaa herroihin suuntautuvaa kritiikkiä kappaleessaan *Repen nykyaikaiset kansanlaulut 1–2* (1961): ”Herrat lauloi toisillensa ’Mikäs hätä meillä. Ehkä voimme toimeen tulla kansaeläkkeillä’”. Helismaa laulaa säkeen *Lintu lensi oksalle* -kappaleen melodialla. Hän esittää säkeen nasaalilla ja naiivilla äänellä, mikä korostaa laulun tekstisisällön ja laulajan todellisen asenteen välistä ristiriitaa.

Juha Vainion esittämässä kappaleessa *Helsingin herrain salongissa* (1979) laulaja kuvaa, kuinka parturi mielistelee poliitikkoa. Parturin vekseli on ministerin takaama, joten parturi haluaa säilyttää hyvät suhteet rikkaaseen asiakkaaseensa. Kappaleessa kertoja laulaa parturin repliikin nasaaliäänellä: ”Eihän duunareiden pidä antaa liikaa vaatia’ sanoo parturi ja alkaa laskuansa laatia”. Nasaaliäänänen käyttö kuvastaa parturin lipevyyttä ja samalla kommentti kritisoi poliitikkoja eli ”herroja” yleensä.

Myös Vainion lopputuotannon kappaleissa herrateema ilmaistaan laulutyylin korostuksia käyttäen, vaikka viittaus teemaan saattaa sinänsä olla hyvin lyhyt. Kappaleessa *Heiskasen kanssa kun heiluttiin* (1984) Vainio kuvaa, kuinka nuoret

suomalaismiehet matkustivat Tukholmaan. Matka oli heille eksoottinen kokemus, jota kertoja vuosien kuluttua laulussa muistelee: ”Päästiin hommiinkin härrojen hotelliin, lensi lautaset tiskissä”. Ruotsalaisittain lausuttu herra-sana erottuu selkeästi laulusta ja se korostaa sosiaalista eroa laulajan sekä hänen toverinsa ja heidän ”hienon” työpaikkansa välillä.

Kappaleessa *Pankinjohtajan vapaailta* (1985) Vainio käsittelee herrateemaa hie-man poikkeuksellisesta näkökulmasta. Laulun päähenkilö on pikkukaupungin pankinjohtaja, joka on itsekin ”herra”. Häntä kahlitsevat pääkonttorin oheistukset, jotka suosittelevat ettei korkeassa asemassa olevan henkilön olisi soveliasta juhlia yleisellä paikalla. Vainio esittää säkeen voimakkaalla nasaaliäänellä: ”Pääkonttorista ohjeet sellaiset on hänelle annettu niin ettei kansan nähden huvitella saisi. Kun jotain johtajaa on Helsingissä jopa kannettu”.

Vainion laulamassa laulussa *Kaiken yllä aarnikotka liittää* (1989) korostetaan useaan kertaan sitä, kuinka tapahtuman järjestäjät haluavat median noteeraavan heidän tapahtumansa. Kappaleessa Vainio laulaa nasaaliäänellä kuinka ”Kunnanlääkäri vip-vieraille vie boolin” – säe korostaa voimakkaasti laulussa esiintyvää kontrastia juhlakansan ja yksityistilaisuuden juhlaväen välillä. Vainio laulaa myöhemmin kappaleessa kuinka ”Kunnanjohtaja vie mediaväen saunaan”. ”Sauna”-sana on laulettu nasaalisti. Siten Vainio ironisoi sitä, että suomalaisuuden aitou-teen liittyvä kulttuurinen symboli on laulussa alistettu tapahtuman järjestäjien itsekkäiden tavoitteiden käyttöön, kun järjestäjät pyrkivät maksimoimaan median edustajista ja heidän asemastaan saatavan hyödyn tapahtumalle ja sen järjestäjille.

Herroihin liittyvään kommentointiin käytettiin nasaaliäänänen lisäksi muitakin laulun tyylikeinoja. Kappaleessa *Takinkääntäjä* (1994) Veikko Lavi laulaa miehestä, joka muuttaa asenteitaan kulloisenkin tilanteen mukaan. Laulussaan Lavi viittaa poliitikkoihin ja heidän tapaansa muuttaa mielipiteitään eri tilanteissa. Lavi toteaa: ”Senaattorin elämä ois mahtavaa, osaankin jo silmät auki nukahtaa”. Mahtavaa-sana on lausuttu erityisen painokkaasti.

Lavin tuotannossa köyhyys, selviytyminen ja sosiaaliset ongelmat korostuvat voimakkaasti, mikä tulee esiin muutamissa kappaleissa laulutyylin pieninä korostuksina, vaikka yleensä Lavi ei paljonkaan käytä laulun sisältöä korostavia tehokeinoja. Kappaleessa *Nälkälinna* (1971) kertoja muistelee lapsuuttaan köyhässä yhteisössä, jossa ihmiset yrittivät selviytyä parhaansa mukaan. Laulussa Lavi kuvaa kuinka ”Nälkälinnan pytingissä kaikki köyhät kunnan syytingissä

asuimme kuin toukat koteloissa”. Lavi korostaa vahvasti ”köyhät”-sanaa, joka ilmentää voimakkaasti koko kappaleen sisältöä ja tunnelmaa. Kappaleessa *Tu-kilisäjenkka* (1974) Lavi puolestaan ironisoi byrokratian jäykkyyttä: ”Postista ti-pahti se eläkelappu kun Helsingin herrat näin ilmoitti ’Nyt nyt sulta raadanta kerralla loppu’”. Lavi korostaa hieman säkeen sanoja ”Helsingin herrat”. Laulaja pitää siis Kansaneläkelaitoksen myöntämää sosiaalietuutta ”herrojen” tekemänä päätöksenä. Laulussa kertoja ei osaa hakea itselleen sopivaa tukea eikä hän voi mennä naimisiin naisystävänsä kanssa, koska tämä muuten menettäisi oman etuutensa. Kappaleessa ristiriita on ratkaistu siten, että pariskunta asuu avoliitossa ja suhteen molemmat osapuolet nostavat omia sosiaalitukiaan.

Johtopäätökset

Herraviha osoittautui keskeiseksi kuplettilaulujen teemaksi. Kupletissa raja-aidat eri yhteiskuntaluokkien eivät koskaan poistu, sillä ”herrat” nähdään aina muuttumattomana vastapoolina rehellisille jätkille. Kuplettilauluista löytyi kuitenkin huomattavia eroja sen suhteen, kykenivätkö ne paljastamaan huumorin avulla uudenlaisia näkökulmia yhteiskunnallisen epätasa-arvon ja herravihan teemoista vai tyytyivätkö ne ainoastaan toistamaan jo ennalta tuttuja, stereotyyppisiä ja vakiintuneita käsityksiä kyseisistä aiheista.

Tätä artikkelia varten kehittämäni tutkimusmenetelmä soveltui hyvin kuplettiaineiston käsittelemisen ja kuvaamisen apuvälineeksi. Kupletissa esiintyvien avainsanojen etsiminen osoittautui hedelmälliseksi lähtökohdaksi luokitella herravihan teemaa ilmentäviä kappaleita. Kappaleiden jakaminen varsinaiseen aineistoon ja rajatapauksiin auttoi löytämään materiaalista kappaleet, jotka ilmensivät selkeästi herravihan teemaa. Rajatapauksissa herroihin kohdistuva kritiikki oli peiteltympää ja monitulkintaisempaa. Jako osoitti, että herravihan teemaa selkeästi ilmentäviä kappaleita oli 160 kappaleen tutkimusmateriaalissa kolmekymmentäyhdeksän kappaletta eli herravihan teema esiintyi kahdeskymmessäneljässä prosentissa tutkimusmateriaalin kappaleita. Herravihan teemaa esiintyi myös analysoidun aineiston rajatapauksissa, joita oli kaksikymmentäkolme kappaletta, eli neljätolme prosenttia tutkimusmateriaalin kappaleista sijoittui rajatapausten kategoriaan.

Kuplettiaineistossa käsittelin herravihan teemaa samankaltaisesti kuin Knuutila (1992: 189–90, 193) ja Heinonen (1997: 202, 210–212). Esimerkiksi Heinosen kuvaama me ja he -ajattelu, jossa korostettiin työväenluokkaisen ja valtaapitävien henkilöiden eroja, näkyi selkeästi myös kuplettimateriaalissa. Knuutilan huomiot isäntä ja renki -kaskuista muistuttivat myös paljon herravihaa sisältäviä kupletteja. Knuutilan tutkimissa kaskuissa korostettiin herrojen ja jätkien välissä olevia eroavaisuuksia samantyyllisesti kuin kupleteissakin. Heinosen tutkimissa kaskuissa ja omassa kuplettiaineistossani ”jätkät” määrittelivät oman asemansa yhä uudelleen työväenluokkaan kuuluvaksi. Knuutilan tulkinta asenteiden muuttumattomuudesta kansantarinoissa sopi myös huomattavan hyvin kuplettilauluihin, sillä herravihaa ilmentävät kommentit olivat keskenään sisällöllisesti ja asenteittensa puolesta yhtenäisiä huolimatta laulujen ajallisesta jakautumisesta kahdeksankymmenen vuoden ajalle 1910-luvulta 1990-luvulle. Laulujen asenteet säilyivät kupleteissa silti hyvin samankaltaisina: useimmissa kupleteissa herrat kuvattiin epärehellisinä ja naurettavina. ”Reilulla jätkällä” puolestaan tarkoitettiin kupleteissa kansanomaisista, yleensä työläisammattissa toimivaa henkilöä.

Kupleteissa karnevalistinen kritiikki tulee esiin erityisesti laulujen esitystyyliissä ja näkökulmissa. Karnevalistisinta puolta kupleteista ilmensivät sellaiset laulut, joissa teeman käsittely oli monipuolista ja jotka sisälsivät karnevaalinaurun elementin: kappaleissa onnistuttiin siis ironian avulla tuomaan esiin herravihan teemasta uusia, tuoreita tulkintoja. Keskeisiä karnevalistisia kupletin retorisia keinoja olivat ”herroihin” kohdistuvan pilkan ilmaiseminen osana laulun kokonaistarinaa, ”herrojen” ajatusten, toiminnan ja tekojen motiivien kuvaaminen karnevalistisessa hengessä, kontrastit ja rinnastukset ”herrojen” ja ”jätkien” välillä, herravihan ilmaiseminen kappaleen yleisessä tunnelmassa, kupletissa esiintyvien ”virkakielisten” sanojen, ammattien, virkanimikkeiden ja laulujen henkilönimien karnevalisointi sekä karnevalistinen laulu- ja esitystapa. Kaikki nämä esitystavan ominaisuudet ja tyylipiirteet kuvastavat karnevaalinaurua ja karnevalismin henkeä. Stabiili kritiikki oli puolestaan toteavaa. Kappaleet, joissa stabiilia kritiikkiä esiintyi, olivat yleensä tunnelmaltaan melko vakavia ja niiden kritiikki ilmensi kertojen stereotyyppisiä käsityksiä siitä, millaisia ”herrat” heidän mielestään olivat.

Kaikkien tutkimusaineiston laulajien materiaalissa ilmeni kansanomaisen asenne: kupleteissa laulun kertoja on ”tavallisen ihmisen” puolella ja hän vastustaa ”herroja” ja ”byrokraatteja”. Kuplettilauluissa kertojan näkökulmaa ei yleen-

sä pyritä peittelemään. Vainiolla ironia on kuitenkin toisinaan verhotumpaa kuin muilla laulajilla. Tämän tutkimusmateriaalin perusteella herravihan näkökulma säilyy Vainion teksteissä, mutta muuttuu maltillisemmaksi vuosien saatossa. Lavilla herravihan teema pysyy sen sijaan yhtä jyrkkänä sekä vanhemmissa että uudemmista kappaleista. Myös Helismaalla ”herroja” vastustava näkemys on vahva. Jurvan laulamissa sanoituksissa esiintyi tämän aineiston perusteella vain vähän herravihan teemaa, mutta hänelläkin on joitakin kappaleita, joissa käsiteltiin yhteiskunnallisia teemoja. Tannerin kappaleissa selkeitä herravihan teemaa edustavia kappaleita oli niukasti. Toisaalta Tannerilla oli paljon herravihan teeman suhteen rajatapaukseksi määrittelemiäni kappaleita, jotka ilmensivät herravihan teemaa, vaikka ne ilmiänsultaan eivät olleetkaan yhtä selkeitä kuin varsinaisen tutkimusmateriaalin herravihan teemaa ilmentävät kappaleet.

Herravihaa ilmentävät kappaleet alkavat yleistyä enemmän vasta Helismaan, Lavin ja Vainion kappaleissa. Yhteiskunnan arvojen vapautuminen selittänee ainakin Vainion ja Lavin osalta asiaa. Esimerkiksi Yleisradio oli radiosoiton soittorajoitusten poistamiseen eli vuoteen 1972 toteuttanut itesesensuuria asettamalla soittorajoitusten kohteeksi levyjä, joiden sisältöä se ei esimerkiksi moraalisisista syistä pitänyt radiosoittoon soveltuvina. (Gronow & Nyman 2002: 37, 40–41.) Herravihaa sisältävien kappaleiden runsaus Vainiolla, Lavilla ja Helismaa liittyy myös laulajien suosimiin laulunaiheisiin. Tanner oli ennen kaikkea osaava viihdyttäjä. Hän suhtautui kyllä toisinaan kriittisesti erilaisiin tahoihin, mutta herraviha ei hänen kappaleissaan erityisesti korostu. Jurvan levyttämä tuotanto on monipuolinen ja kirjava. Vaikuttaa siltä, että Helismaa, Vainio ja Lavi ovat olleet erityisen kiinnostuneita sosiaalisista kysymyksistä ja he ovat halunneet laulusaansa ottaa kantaa niihin liittyviin asioihin. Sen sijaan on vaikea arvioida sitä, onko levy-yhtiöiden sensuuri vaikuttanut siihen, millaisia kappaleita varhaisemmat kuplettilaulajat eli Tanner ja Jurva ovat omana aikanaan päässeet levyttämään.

Kupletin laulutavan tyylipiirteet ovat tutkimusmateriaalin artisteilla hyvin karnevalistisia ja funktionaalisia: lauluissa käytetyt tehokeinot korostavat rytmittävät ja painottavat kappaleen tekstiä ja laulun tarinan yksityiskohtia. Tehokeinot sijoittuvat lauluihin siten, että tekstisisällön ja usein myös kappaleen huumorin kannalta oleelliset sanat nousevat tekstistä selkeästi esiin. Tehokeinoina kuplettilauluissa käytetään esimerkiksi painokasta tai nasaalia ääntä jonkin

kappaleen avainsanan yhteydessä tai lyhyitä tehostetaukoja tärkeän sanan edellä. Laulutavan tehosteilla voidaan luoda kappaleisiin karnevalistista tunnelmaa.

Jos esiintyjän laulutavassa ei ole poikkeamia kupletille luonteenomaiseen laulutapaan verrattuna, kertoja on lähtökohtaisesti laulamansa asian puolella. Laulaja käyttää silloin omaa ääntään luontevasti eikä muuntele ääntään tai tee lauluun esimerkiksi korostettuja rytmisiä poikkeamia. Myötämielisyyttä laulettavaa asiaa kohtaan ilmaistaan rennolla äänellä ja sillä, ettei laulussa käytetä lainkaan tai ainakaan kovin runsaasti kuplettilaulun karnevalistisia tehokeinoja. Kuplettilaulajat saattavat tosin korostaa jotakin laulun sisällön kannalta merkityksellistä seikkaa laulamalla erityisen painokkaasti. Konstailematon laulutapa liittyy usein myös siihen, että kappale on sisällöltään ja tunnelmaltaan vakava.

Kupletissa äänen tehokeinona käytettävä jännitteisyys, joka ilmaistaan esimerkiksi nasaalisuudella ja korostetuilla konsonanteilla, ilmentää eri muodoissaan laulajan erityistä tarvetta korostaa ja ironisoida laulamaansa asiaa. Yhteiskunnallista protestia ilmentävissä kappaleissa laulajat kuvasivat ”herroja” hyvin samankaltaisilla laulun tyylikeinoilla. Ironian ja nasaaliäänen käytön yhteys tuli myös materiaalista selvästi esiin. Erilaiset kuplettilaulun efektit viittaavat yleensä myös parodiaan ja ironiaan.

Lauluntyylin tehosteiden käyttö oli erityisen tyyppillistä Juha Vainion laulutavalle. Myös Helismaa käytti runsaasti tehosteita. Tannerin laulutavassa nasaalisti laulettut sanat tai osuudet eivät kuitenkaan korostuneet yhtä paljon kuin Vainiolla ja Helismaalla, vaikka Tanner lauloikin eloisalla äänellä. Myös Jurvalla laulun tehosteiden käyttö oli varsin vähäistä, vaikka hänkin toisinaan käytti lauluissaan erilaisia tehokeinoja. Lavilla tehosteiden käyttö vaihteli; toisinaan hän ei käyttänyt tehosteita juuri lankaan, toisinaan taas kappaleissa oli mukana joitakin selkeitä tehosteita, erityisesti painokkaasti lausuttuja sanoja.

Laulutapaan ja kappaleiden asiasisältöön liittyvät yhtäläisyydet äänen käytössä tulivat tutkimuksessa hyvin kartoitetuksi. Menetelmän kysymyksenasettelua voi soveltaa tutkimukseen, jossa laulun tekstisisältöä ja laulettua tulkintaa tutkitaan samanaikaisesti. Tällöin tarkastelun kohteena olevan aineiston perusominaisuudet ja sisällölliset erityispiirteet tulee ottaa tutkimuksen kysymyksenasettelussa huomioon. Menetelmää on silloin myös syytä muokata siten, että sen avulla voidaan löytää vastauksia käsittelyn kohteena olevan aineiston kannalta keskeisiin tutkimuskysymyksiin.

Lähteet

Tutkimusmateriaali

1. J. Alfred Tanner: Miten Aunuksessa kaikki on niin vot-vot vot 1911
2. J. Alfred Tanner: Haloska ja ne toiset muijat 1911
3. J. Alfred Tanner: Hymni keväälle 1911
4. J. Alfred Tanner: Muistiinpanoja vosikan renkinä ollessani 1911
5. J. Alfred Tanner: Muistoja olympialaisista kisoista (osat 1 ja 2) 1912
6. J. Alfred Tanner: Vihellän vaan 1912
7. J. Alfred Tanner: Poliisina ollessani 1912
8. J. Alfred Tanner: Römperin tanssit 1913
9. J. Alfred Tanner: Heppu Helsingin 1914
10. J. Alfred Tanner: Mamman lellipoika 1926
11. J. Alfred Tanner: Kalle Aaltonen 1926
12. J. Alfred Tanner: Siirtolaisen meno 1926
13. J. Alfred Tanner: Naissotilas ent. Suomen pelastusarmeijassa 1926
14. J. Alfred Tanner: Kymmenen pientä neekeripoikaa 1926
15. J. Alfred Tanner: Kulkurin valssi 1926
16. J. Alfred Tanner: Puhelimessa 1 ja 2 1926
17. J. Alfred Tanner: Siirtolaisen paluu 1926
18. J. Alfred Tanner: Orpopojan valssi 1926
19. J. Alfred Tanner: Pikkuinen poika 1914
20. J. Alfred Tanner: Pilanlaskija 1926
21. Matti Jurva: Sonny boy 1929
22. Matti Jurva: Alla venäläisen kuun 1929
23. Matti Jurva: Viimeinen lautta 1929
24. Matti Jurva: soita viel se neeker-jazz 1929
25. Matti Jurva: Tanssi Anjushka 1932
26. Matti Jurva: Soita mulle balalaiikka 1932
27. Matti Jurva: Tullaan tullaan 1934
28. Matti Jurva: Abu Hassanin vaimot 1935

29. Matti Jurva: Onnehen päin kuljemme näin 1937
30. Matti Jurva: Pieni punainen mökki 1937
31. Matti Jurva: Savotan Sanni 1938
32. Matti Jurva: Pohjanmaan junassa 1938
33. Matti Jurva: Yöllinen tango 1938
34. Matti Jurva: Kesäinen polkka 1938
35. Matti Jurva: Savonmuan Hilima 1938
36. Matti Jurva: Lesken lempi 1939
37. Matti Jurva: Viipurin Vihtori 1939
38. Matti Jurva: Ihminen älä hermostu 1942
39. Matti Jurva: Aunuksen Anja 1942
40. Matti Jurva: Kaunis Veera 1942
41. Reino Helismaa: Suutarin tyttären pihalla 1948
42. Reino Helismaa: Helppo-heikin polkka 1948
43. Reino Helismaa: Konsulin tyttären pihalla 1949
44. Reino Helismaa: Daiga daiga duu 1949
45. Reino Helismaa: Balladi villistä lännestä 1949
46. Reino Helismaa: Varmuuden vuoksi 1950
47. Reino Helismaa: Reilun pojan ralli 1951
48. Reino Helismaa: Souvaripoikia 1951
49. Reino Helismaa: Lautatarhan rimadonna 1953
50. Reino Helismaa: Tili tuli lauantaina 1953
51. Reino Helismaa: Kulttuurista 1953
52. Reino Helismaa: Pojanpojan lättähattu 1955
53. Reino Helismaa: Sorsametsästys 1955
54. Reino Helismaa: Älkää ampuko pianistia 1957
55. Reino Helismaa: Seutulän polkka 1961
56. Reino Helismaa: Pigalle ja Montmartti 1961
57. Reino Helismaa: Repen nykyaikaiset kansanlaulut 1961/1962
58. Reino Helismaa ja Eemeli: Onko sulla sellaista 1963
59. Reino Helismaa: Jauhot suuhun 1963
60. Reino Helismaa: Meksikon pikajuna 1 ja 2 1963
61. Veikko Lavi: Kotkan Kerttu 1951
62. Veikko Lavi: Gabriel 1951

63. Veikko Lavi: Tavallinen rellu 1951
64. Veikko Lavi: Puustisen muorin kuppilassa 1951
65. Veikko Lavi: Mies Mekkonen 1951
66. Veikko Lavi: Kotisaareni 1951
67. Veikko Lavi: Tumma poika 1952
68. Veikko Lavi: Hunajainen tango 1952
69. Veikko Lavi: Neljä itkua 1953
70. Veikko Lavi: Turun surusilmä 1953
71. Veikko Lavi: Laulajan testamentti 1953
72. Veikko Lavi: Savolainen fakiiri 1953
73. Veikko Lavi: Sinhvoonia Armiitalle 1967
74. Veikko Lavi: Kaljahanat aukes 1968
75. Veikko Lavi: Limperin Hilma 1969
76. Veikko Lavi: Väärä vitonen 1969
77. Veikko Lavi: Annetaan vahingon kiertää 1969
78. Veikko Lavi: Turvelinko 1971
79. Veikko Lavi: Nälkälinna 1971
80. Veikko Lavi: Silakka-apajalla 1971
81. Veikko Lavi: Tukilisäjenkka 1974
82. Veikko Lavi: Sukuvika suksi ei luista 1974
83. Veikko Lavi: Jokainen ihminen on laulun arvoinen 1976
84. Veikko Lavi: Viimeinen pesti 1976
85. Veikko Lavi: Kervisen baarissa 1976
86. Veikko Lavi: Remmisuutarit 1978
87. Veikko Lavi: Serenadi hetekalle 1978
88. Veikko Lavi: Lasijauholaiwakeikka 1978
89. Veikko Lavi: Hanurimestarit 1978
90. Veikko Lavi: Isän kädet 1978
91. Veikko Lavi: Leivän ylistys 1979
92. Veikko Lavi: Takarivin Taavi 1979
93. Veikko Lavi: Onnen pipanoita 1979
94. Veikko Lavi: Ota löysin rantein 1992
95. Veikko Lavi: Kahvibaarin kaunotar 1992
96. Veikko Lavi: Lapsuuden päivä 1992

97. Veikko Lavi: Siveysvyö 1992
98. Veikko Lavi: Onnen jenkka 1992
99. Veikko Lavi: Vaarin hanuripolkka 1992
100. Veikko Lavi: Matkamuisto 1992
101. Veikko Lavi: Älä hyvä ystävä 1992
102. Veikko Lavi: Tunnen kuuluvani tähän maahan 1992
103. Veikko Lavi: Uusi ihminen 1994
104. Veikko Lavi: Tule Pariisiin 1994
105. Veikko Lavi: Ristikonratkoja 1994
106. Veikko Lavi: Elämänkumppanille 1994
107. Veikko Lavi: Takinkääntäjä 1994
108. Veikko Lavi: Ukkomiehen polkka 1994
109. Veikko Lavi: Puhalla 1994
110. Veikko Lavi: Päivä kerrallaan 1994
111. Juha Vainio: Juhannustanssit 1965
112. Juha Vainio: Jamit 1965
113. Juha Vainio: Regina rento 1965
114. Juha Vainio: Herrat Helsingin 1966
115. Juha Vainio: Turistit Tuppu kylään 1965
116. Juha Vainio: Poliisi 1966
117. Juha Vainio: Vanha salakuljettaja Laitinen 1967
118. Juha Vainio: Kauhea kankkunen 1967
119. Juha Vainio: Tulta päin 1968
120. Juha Vainio: Ei maha mittää 1968
121. Juha Vainio: Ei pohjan poikia palele 1968
122. Juha Vainio: Soita mulle Sorpas 1969
123. Juha Vainio: Kansi kiinni ja kuulemiin 1976
124. Juha Vainio: Varsinaiset seiväsmatkat 1969
125. Juha Vainio: Matkarakastaja 1971
126. Juha Vainio: Portsari 1974
127. Juha Vainio: Kaunissaari 1975
128. Juha Vainio: Kun soitti Dallapé 1976
129. Juha Vainio: Playboy 60 vuotta 1976
130. Juha Vainio: No mitäpä muuta 1977

131. Juha Vainio: Käyn ahon laittaa 1979
132. Juha Vainio: Helsingin herrain salongissa 1979
133. Juha Vainio: Juhlahumppa 1979
134. Juha Vainio: Mesenaatti Montonen 1979
135. Juha Vainio: Albatrossi 1980
136. Juha Vainio: Panaman konsuli 1980
137. Juha Vainio: Siitä on jo aikaa 1980
138. Juha Vainio: Vain sorsa lentää pohjoiseen 1980
139. Juha Vainio: Apteekin ovikello 1981
140. Juha Vainio: Kaverit on komeasti palkittu 1981
141. Juha Vainio: Matkalla pohjoiseen 1981
142. Juha Vainio: Kotkan poikii ilman siipii 1982
143. Juha Vainio: Vanhojapoikia viiksekkäitä 1982
144. Juha Vainio: Yleisessä saunassa 1982
145. Juha Vainio: Eräänlainen sotaveteraani 1982
146. Juha Vainio: Ei ole Kööpenhamina kuin ennen 1983
147. Juha Vainio: Vaitelias vallesmanni 1983
148. Juha Vainio: Sellaista elämä on 1983
149. Juha Vainio. Viiden vuoden päästä 1983
150. Juha Vainio: Elämää ja erotiikkaa 1984
151. Juha Vainio: Heiskasen kassa kun heiluttiin 1984
152. Juha Vainio: Mä voisin olla amerikkalainen 1984
153. Juha Vainio: Mummun aineet 1984
154. Juha Vainio: Pankinjohtajan vapaailta 1985
155. Juha Vainio: Yksinäinen saarnipuu 1985
156. Juha Vainio: Kun aurinko lämmittää 1985
157. Juha Vainio: Viiskymppisen viisu 1989
158. Juha Vainio: Kaiken yllä aarnikotka liittää 1989
159. Juha Vainio: Ookko käynny oopperassa 1988
160. Juha Vainio: Valtavaaran valssi 1991

Levyt ja äänitiedostot

Doria-tietokanta. J. Alfred Tannerin esittämät kappaleet kansalliskirjaston Doria-tietokannassa.

<http://www.doria.fi/handle/10024/66373/search?order=ASC&rpp=10&sort_by=2&page=3&query=Alfred+Tanner&etal=0> (luettu 20.3.2011).

Helismaa, Reino (1992) *Unohtumattomat*. Fazer Finnlevy CD 440102.

Jurva, Matti (1993) *Unohtumattomat*. Fazer Finnlevy CD 440272.

Lavi, Veikko (1993) *Unohtumattomat*. Fazer Finnlevy CD 440142.

Lavi, Veikko (1998) *Parhaat. 20 suosikkisävelmää*. Audiovox Records Oy AXRCD 1138.

Lavi, Veikko (1996) *20 suosikkia. Jokainen ihminen on laulun arvoinen*. Fazer Finnlevy CD 0630-15643-2.

Ruma rillumarei. Fazer Finnlevy CD Helmi 440242.

Tanner, J. Alfred (1996) *J. Alfred Tanner ystävineen*. CD 063012353-2.

Vainio, Juha (2008) *Juha Vainio – Legendan laulut*. Kaikki levytykset 1963–1990. Helsinki: Warner Music Finland.

”Kupletin kuningas J. Alfred Tanner”. Yle, Elävä arkisto. <<http://www.yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=8&ag=47&t=325&a=252>> (luettu 23.3.2011).

Nuotit

Helismaa, Reino (1967) *Reino Helismaan lauluja*. Helsinki: Musiikki Fazer. Fazer F.M 04820-7.

Jauhiainen, Lauri (1985) *Kuplettimestarit ja mestarikupletit*. Helsinki: Fazer. Fazer F.M. 07293-4.

Lavi, Veikko (1992) *Tunteella ja huumorilla*. Espoo: Fazer Musiikki. Fazer F.M. 07426-0.

Tanner, Johan Alfred (1966) *J. Alfr. Tanner. Kuolemattomat kupletit*. Lahti: Kanervan kirjapaino oy.

Vainio, Juha (1986) *Tulta päin! Junnun laulukirja*. Helsinki: Fazer Songs.

Vainio, Juha (1998) *Sanojen takana Junnu Vainio. 80 Juha Vainion laulua*. Espoo: Warner /Chappell Music Finland Oy.

Haastattelu

Erik Lindströmin haastattelu (h2008) Helsinki 21.11.2008. Haastattelija Laura Henriksson.

Haastattelunauha tutkijan hallussa.

Tutkimuskirjallisuus

Aho, Marko (2003) *Iskelmäkuninkaan tuho. Suomi-iskelmän sortuvat tähdet ja myyttinen sankaruus*.

Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

- Ammond, Jukka (1999) "Tango ja rillumarei – parantavat vastavoimat". *Tangosta Dingoon. 80 vuotta suomalaista populaarimusiikkia*. Toim. Heinonen, Yrjö, Niemelä, Elina & Savolainen Pauliina. Jyväskylän yliopiston musiikkitieteen laitoksen julkaisusarja A: tutkielmia ja raportteja 20. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Ss.2–28.
- Bahtin, Mihail (1995) [1965] *François Rabelais. Keskiajan ja renessansin nauru*. Suom. Tapani Laine ja Paula Nieminen. Helsinki: Kustannus Oy Taifuuni.
- Broms, Henri (1984) *Alkukuvien jäljillä. Kulttuurin semiotiikkaa*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Gronow, Pekka & Nyman Jake (2002) "Kielletyt levyt". *Suomi soi 3. Äänialloilta parrasvaloihin*. Helsinki: Tammi.
- Gronow Pekka & Bruun Seppo (1968) *Popmusiikin vuosisata*. Helsinki: Tammi.
- Ehnrooth, Jari (1992) *Sanan vallassa vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914*. Historiallisia tutkimuksia 167. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Frith, Simon (1998) *Performing rites. Evaluating Popular Music*. Oxford New York: Oxford University Press.
- Heikkinen, Sakari (1996) "Kulttuuri, kansa ja rillumarei". *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*. Historiallinen Arkisto 108. Toim. Matti Peltonen. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. Ss.309–330.
- Heinonen, Jari (1997) *Katseita suomalaisuuteen. Vastarinta ja luopuminen suomalaisessa kansaomaisessa kulttuurissa. Esimerkkeinä Aleksis Kivi, Väinö Linna, Juha Vainio ja Irwin Goodman*. Helsinki: Kustannusyhtiö TA-Tieto Oy.
- Henriksson, Laura (2010) *Aivan kuin mainingit sois – Juha Vainion laulujen äärellä*. Helsinki: Tammi.
- Henriksson, Laura (2002) *Juha Vainio kuplettiperinteen jatkajana*. Painamaton pro gradu -työ. Helsingin yliopisto, Taiteiden tutkimuksen laitos, Musiikkitieteen oppiaine.
- Hirviseppä, Reino (1969) *Hupilaulun taitajia Pasi Jääskeläisestä Juha Watt Vainioon*. Porvoo: wsoy.
- Jalkanen, Pekka (2003) "Revy ja kupletti". *Suomen musiikin historia. Populaarimusiikki*. Helsinki: wsoy. Ss. 218–226.
- Knuuttila, Seppo (1992) *Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 554. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koivunen, Anu, Riikonen Hannu & Selenus Jari (1991) (toim) *Bahtin-boomi! Taiteiden tutkimuksen laitos, sarja A n:o 22*. Turku: Turun yliopisto.

- Koskela, Kari (1997) "Herrojen Hegel ja narrien nauru". *Hiidenkivi* 6/1997. <http://personal.inet.fi/koti/kkoskela/herrohe.htm> (Luettu 1.10.2012).
- Kurkela, Vesa (2003) "Protestilaulu". *Suomalaisen musiikin historia. Populaarimusiikki*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. Ss. 486–503.
- Lomax, Alan (1968) *Folk song style and culture*. Washington, D.C: American Association for the Advancement of Science.
- Nurmi, Timo, Rekiaro, Ilkka & Rekiaro Päivi (2001) *Suomalaisen sivistyssanakirja*. Viidestoista painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Olkkonen, Tuomo (1996) "Rekiviisuista rillumareihin". *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*. Historiallinen Arkisto 108. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. Ss. 21–42.
- Peuranen, Erkki (1981) "Naurava kansa: karnevaalista kaunokirjallisuuteen". *Kalevalaseuran vuosikirja* 61. Toim. Pekka Laaksonen. Jyväskylä: Gummerrus, 1981. Ss 27–34.
- Rautiainen, Tarja (2001) *Pop, protesti, laulu. Korkean ja matalan murroksia 1960-luvun suomalaisessa populaarimusiikissa*. Tampere: Tampere University Press.
- Salmi, Tuula (1984) *Laulun arvoinen Lavi*. Helsinki: Tammi.
- Suomalaisen musiikin tietokanta. <<http://aanitearkisto.fi/firs2/index.php>> (luettu 18.3.2010).
- Viola-tietokanta. <<https://viola.linneanet.fi>> (luettu 29.3.2011).